ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΚΑΙ Η ΚΟΡΗ ΠΟΥ ΤΟ ΥΠΕΡΑΣΠΙΖΕΤΑΙ: ΤΡΕΙΣ ΘΑΣΙΑΚΕΣ ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ

Αγγελική Χ. Κιουρτσή-Μιχαλοπούλου

Οι εμπορικές συναλλαγές των Θασίων με τους κατοίκους της υπόλοιπης Ελλάδας είχαν ως συνέπεια όχι μόνο την οικονομική ανάπτυξη του νησιού αλλά και τις πολιτισμικές ανταλλαγές και επιδράσεις από και προς τις χώρες επαφής. Έτσι έφτασε στη Θάσο και το τραγούδι *«του Κάστρου της Ωριάς»*, γνωστό σε όλη την Ελλάδα, σχεδόν με την ίδια μορφή.

Είναι τραγούδι πολύστιχο, αφηγηματικό, με επικολυρικό χαρακτήρα και δραματικά στοιχεία. Κεντρικός πυρήνας του είναι η άλωση του απόρθητου κάστρου με δόλο και η αυτοκτονία της όμορφης βασιλοπούλας που το υπερασπισπιζόταν.

Δεν είναι γνωστό το αρχέτυπο του τραγουδιού ούτε ο χρόνος της σύνταξής του ούτε και ο τόπος προέλευσης. Πολλά είναι τα ελληνικά κάστρα που διεκδικούν κάποια παραλλαγή. Το τραγούδι —άγνωστο από ποια περιοχή ήρθε στη Θάσο— βρήκε πρόσφορο έδαφος, μια και το νησί λόγω της θέσης του είχε κάστρα και πύργους[1]. Έτσι δημιουργήθηκαν διάφορες παραλλαγές,

1. α) *Ν. Πολίτη*, Παραδόσεις, Αθ. 2 (1904), σ. 717: *«Πολλαχού όμως των ελληνικών χωρών φρούρια, μεσαιωνικά τα πλείστα, έχουσι το αυτό όνομα, και εις ταύτα αναφέρεται η παράδοσις διατετυπωμένη εις άσμα χορικόν»*.
β) *Ν. Πολίτη*, ό.π., σ. 719: *«Εν δε ταις Θρακικαίς νήσοις υπάρχει κάστρο της Ωριάς εν Θάσω και παραλλαγή του άσματος εις τούτο αναφερομένη»*.
γ) *Κ. Βακαλόπουλος*, Ιστορία του Β. Ελληνισμού, Μακεδονία, Θεσ/νίκη 1991, σ. 94: *«Στη Θάσο υπήρχαν τρία κάστρα· το πρώτο έφερε την προσωνυμία «Χώρα», το δεύτερο στα ΝΔ ήταν ασφαλώς το ομώνυμο σημερινό Κάστρο, που έχει ως επίνειό του τα Λιμενάρια και το τρίτο φαίνεται πως σωζόταν στην θέση της σημερινής Αλυκής»*.
δ) *Χ. Μπακιρτζή*, «Θασιακά», Καβάλα 1984, σ. 8, 11, 12.
ε) *Π. Αξιωτίδη*, Η Θάσος, Αθήναι-Θεσ/νίκη 1928, σ. 158.

από τις οποίες δυστυχώς δε σώζονται πολλές ως σήμερα.

Στις αρχές του 19ου αι. η Θάσος δέχτηκε τους πρώτους ξένους επιστήμονες, που ενδιαφέρονται και μελετούν τον πολιτισμό της. Ένας από αυτούς, ο A. Conze[2], Γερμανός αρχαιολόγος και περιηγητής, διέσωσε στο έργο του μία παραλλαγή της Θάσου *«Η Ωραία του Κάστρου»*. Η ίδια παραλλαγή έχει δημοσιευθεί από τον Passow[3]. Βρίσκεται επίσης δημοσιευμένη στην Εθνική Βιβλιοθήκη (τ. ΣΤ', σ. 87), καθώς και στη Βασική Βιβλιοθήκη (τ. 46, Αθήνα 1956, σ. 271-2) με την ένδειξη «ΘΑΣΟΥ».

Ένας άλλος ξένος επιστήμονας, ο Theod. Kind[4], διέσωσε στο έργο του μια άλλη παραλλαγή της Θάσου *«Η Ωραία του Κάστρου»*. Η παραλλαγή αυτή έχει δημοσιευθεί από τον Passow[5]. Βρίσκεται επίσης δημοσιευμένη και στη Βασική Βιβλιοθήκη[6] ως παραλλαγή Θάσου.

Από τους Έλληνες μελετητές πρώτος ο Κ. Σάθας[7] δημοσίευσε στα 1880 το τραγούδι σε τέσσερις παραλλαγές του, από τις οποίες μία είναι της Θάσου. Οι υπόλοιπες είναι της Τραπεζούντας, της Ίμβρου, της Κύθνου.

Τέλος, σε βιβλίο του Π. Αξιώτη είναι δημοσιευμένη μια άλλη παραλλαγή[8], για την οποία ο συγγραφέας γράφει ότι εντοπίστηκε στη Θάσο κατά τον καθηγητή Σ. Κυριακίδη. Η ίδια παραλλαγή είναι δημοσιευμένη και από το Σ. Γερακούδη[9].

στ) *Γ. Παπαευστρατίου,* Ιστορία της νήσου Θάσου, Αλεξάνδρεια 1922, σ. 122.

ζ) *Piri Reis, Bahriye,* Κατακτητική Ναυσιπλοΐα στο Αιγαίο, 1521, Αθήνα, σ. 61: *«Αυτός ο 'Απιστος (Nigola Andasu) κατάκτησε το νησί (Tas Oz, δηλ. Θάσος) και έχτισε τρία οχυρά και χρήσιμο λιμάνι. Σήμερα αυτά τα οχυρά βρίσκονται σε καλή κατάσταση... 'Ομως απ' αυτό το λιμάνι 2 μίλια από ξηρά βρίσκεται το προς το παρόν καλοδιατηρημένο κάστρο της Tas Oz, πάνω σ' ένα λόφο (σχόλ. 3 Ακρόπολις της Θάσου). Το δεύτερό της κάστρο βρίσκεται μέσα σ' ένα βουνό και λέγεται Jeni Hisar (σχ. 4 «Νέο Κάστρο», είναι το κάστρο πάνω από την Hamidie στη νοτιοδυτική πλευρά του νησιού. Το όνομα δείχνει νέα οικοδομήματα ίσως του Oberto Grimaldi του 1434). Το τρίτο είναι το κάστρο στα χαμηλά (σχόλ. 5, το κάστρο Κακηράχης), βρίσκεται στη δυτική πλευρά αυτού του νησιού, δύο χερσαία μίλια απ' την ακτή, πάνω σ' έναν ψηλό βράχο και ονομάζεται Qale.*

2. *A. Conze,* Reise auf den Inseln des thrakischen Meeres, Hannover 1860, σ. 5.
3. *Arn. Passow,* Τραγούδια Ρωμαίικα: Popularia Carmina Graeciae Recentioris, Leipzig 1860, σ. 364-365.
4. *Th. Kind,* Anthologie Neugriechisher Volksheder, Leipzia 1861, σ. 6.
5. *Arn. Passow,* ό.π., σ. 363-364.
6. Βασική Βιβλιοθήκη, τ. 46, Αθήνα, Ζαχαρόπουλος 1956, σ. 270-271.
7. *Κ. Σάθα,* Η δημοτική ποίησις και το κάστρο της Ωριάς, Εστία 1880, τ. Θ', σ. 308-314.
8. *Π. Αξιώτης,* Η Θάσος, Θεσ/νίκη 1953, σ. 158-159.
9. *Σωτ. Γερακούδης,* Η Ιστορία της Θάσου, Θεσ/νίκη 1986, σ. 147-151.

Α. Καταγραφή A. Conze

Σὲ ποιοῦ καστρὶ καὶ μπῆκα καὶ μπουρπάτησα,
Σ' ἀγαποῦ, καδινοπούλα μου;
σὰν τῆς Οὐριᾶς τὸ κάστρο, κάστρο δὲν εἶδ' ἀλλοῦ.
Σ' ἀγαποῦ, καδινοπούλα μου
Ὁποῦ τὸ πολεμοῦσαν χρόνους δώδεκα
Σ' ἀγαποῦ, καδινοπούλα μου
Κι' ἄλλους δεκατεσσάρους Τοῦρκοι καὶ Ρωμαιοί,
Σ' ἀγαποῦ, καδινοπούλα μου
μόν' ἕνα σκυλὶ Τουρκάκι καὶ Ῥωμαιογενῆ
Σ' ἀγαποῦ, καδινοπούλα μου
καλόγερος ἐγίνη, ράσο φόρησε:
Σ' ἀγαποῦ, καδινοπούλα μου
«Ἀνοίξετε ταῖς πόρταις, νὰ μποῦν' ὀρπανός!»
Σ' ἀγαποῦ, καδινοπούλα μου
Καὶ ὡστὰν ἀνοίξ' ἡ πόρτα, χίλιοι μπήκανε,
Σ' ἀγαποῦ, καδινοπούλα μου
καὶ ὡστὰν νὰ καλανοίξῃ, τὴν ἐπήρανε.
Σ' ἀγαποῦ, καδινοπούλα μου
Ἀπὸ γυαλένιο πύργο κόρη κρέμνιασε,
Σ' ἀγαποῦ, καδινοπούλα μου
οὐδὲ σὲ πέτρα δῶκε, οὐδὲ σὲ μάρμαρο,
Σ' ἀγαποῦ, καδινοπούλα μου
μόνον σ' ἀγοραγκάλαις ψυχομάχησε.
Σ' ἀγαποῦ, καδινοπούλα μου
«Ἄς εἶν', ἂς εἶναι, πύργε μου φονειὰ
Σ' ἀγαποῦ, καδινοπούλα μου
θὰ δὲ σὲ ρίξω κάτω ἀπὸ θεμελιοῦ
Σ' ἀγαποῦ, καδινοπούλα μου
μὲ ἀσημένια φκιάρια καὶ μ' ἀργυρᾶ τζαπιά».
Σ' ἀγαποῦ, καδινοπούλα μου.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η καταγραφή από τον Conze παρουσιάζει εξαιρετικό **ενδιαφέρον** για τους εξής λόγους:

α) Είναι η πρώτη καταγραφή της παραλλαγής και από όσο γνωρίζουμε η μοναδική.

β) Είναι η μόνη από τις παραλλαγές που εξετάζουμε, στην οποία είναι γραμμένο το «γύρισμα» *«Σ'αγαπού, καδινοπούλα μου»*[10]. Αυτό σημαίνει ότι ο καταγραφέας είχε ακούσει να τραγουδούν μπροστά του την παραλλαγή.

2. Το «γύρισμα», που αναφέρεται στην καδινοπούλα, προκαλεί τον προβληματισμό μας. Επειδή δε γνωρίζουμε πότε ακριβώς τραγουδήθηκε για πρώτη φορά, ο νους μας στρέφεται σε δυο κατευθύνσεις:

α) Απευθύνεται στην όμορφη κόρη του καδή (= Τούρκου δικαστή), που σαγήνεψε τον τραγουδιστή με την ομορφιά της και την ερωτεύτηκε, άσχετα με την καταγωγή της; Μήπως και στην παραλλαγή το Τουρκόπουλο δεν ερωτεύεται την Ελληνίδα Ωριά;

β) Αναφέρεται σε όμορφη κόρη Έλληνα δημογέροντα, ο οποίος είχε την εξουσία του καδή και μαζί με το συμβούλιο των δημογερόντων και του μητροπολίτη δίκαζαν κληρονομικές και γαμικές διαφορές, *«όταν μετά το 16ο αι., οπότε είχαν πάψει οι πόλεμοι των Τούρκων, η δεσποτεία τους άρχισε να γίνεται ηπιότερη και όχι εξουθενωτική, όπως ήταν προτύτερα»*[11];

Βέβαια, αυτά με κάποιες επιφυλάξεις, γιατί στα δημοτικά τραγούδια υπάρχουν πολλά συμβατικά στοιχεία.

3. Το κάστρο της Ωριάς ξεπερνάει όλα τα κάστρα, στα οποία μπήκε και περπάτησε ο αφηγητής[12]. Η αυτοψία του κάστρου κάνει πιο κατηγορηματική τη γνώμη του. Η αντοχή του κάστρου εξάλλου στη μακροχρόνια πολιορκία του επιβεβαιώνει την υπεροχή στη σύγκριση που γίνεται: *«Οπού το*

10. Βλ. και *Ν. Πολίτη*, ό.π., σ. 723: *«Εν τη Θασία παραλλαγή το γύρισμα είναι «Σ' αγαπού, καδινοπούλα μου»*. Στην έκδοση Passow το γύρισμα σημειώνεται μόνο στην αρχή του τραγουδιού.

11. *Π. Αξιώτη*, ό.π., σ. 133.

12. Βλ. και: α) *Β. Κυπαρίσση*, Τραγούδια της Χαλκιδικής, Θεσ/νίκη 1940, σ. 69, (παραλλαγή από Βραστά): *«Όσα κάστρα κι αν είδα κι αν περπάτησα»*.

β) *Ν. Βασιλάκη*, Δημοτικά τραγούδια Χαλκιδικής, Θεσ/νίκη 1988, σ. 22, (παραλλαγή από Πολύγυρο): «Όσα κάστρα κι αν πήγα και περπάτησα».

γ) *Ι. Πέτση*, Συλλογή ανέκδοτων δημοτικών ασμάτων Μακεδονίας, Χαλκιδικής, Θράκης, Θεσ/νίκη 1931, σ. 28, (παραλλαγή από Στρατονίκη): *«Σ' όλο τον κόσμο πήγα και περπάτησα»*.

δ) Ποντιακά Φύλλα, έτ. Α' (1936-1937), αρ. 1, σ. 26-27: *«Ατόσα κάστρα είδα κ' ελογύρισα»*.

ε) *Μ. Δ. Χαβιαρά*, Λαογρ., 2, 1910, σ. 572 (παραλλαγή από Νίσυρο): *«Σ' ούλα τα κάστρα πήα, ούλα τα γύρισα»*.

στ) *Κ. Σάθα*, ό.π., σ. 311 (παραλλαγή Τραπεζούντας): *«Κι όσα καστρούς κι αν είδα και εγύρισα»*.

πολεμούσαν χρόιους δώδεκα[13] *κι άλλους δεκατεσσάρους Τούρκοι και Ρωμαιοί».* Η πολιορκία του κρατάει εικοσιέξι χρόνια και γίνεται από Τούρκους και Ρωμιούς μαζί. Συνεργασία για να πάρουν το κάστρο.

Ο χρόνος είναι συμβατικός, ενδεικτικός των μακροχρόνιων ιστορικών περιπετειών της Θάσου. Αυτό το Ρωμαιοί αναφέρεται ίσως σε εξωμότες;

4. Ο δόλος έρχεται να δώσει τη λύση εκεί όπου η πολυχρόνια πολιορκία αποτυχαίνει. Το πρόσωπο που υποδύεται το ρόλο του πρωταγωνιστή δεν είναι τυχαίο. Συγκεντρώνει ορισμένα στοιχεία, που εκ προοιμίου είναι βοηθητικά σ' αυτήν τη δραστηριότητά του.

α) Δεν είναι Τούρκος μεγάλος αλλά μικρός, νεαρός, συμπαθής λόγω ηλικίας. Η επιλογή αυτή παρατηρείται και σε άλλες περιοχές[14].

β) Δεν είναι καθαρόαιμος Τούρκος, όπως φαίνεται στην παραλλαγή: *«Μόν' 'να σκυλί Τουρκάκι και Ρωμαιογενή».* Τον Τούρκο ο ελληνικός λαός δεν τον είχε ποτέ για έξυπνο. Στην περίπτωση του Τουρκόπουλου έχουμε διασταύρωση Τούρκου και Ρωμιάς, Ελληνίδας. Στις φλέβες του τρέχει αίμα ανάμικτο, τουρκικό και ελληνικό. Από τον πατέρα του, τον Τούρκο, ο νεαρός κληρονόμησε την τουρκική εθνικότητα και το φανατισμό, γι' αυτό και χαρακτηρίζεται *«σκυλί Τουρκάκι».* Από τη Ρωμιά μάνα του κληρονόμησε την εξυπνάδα της ελληνικής φυλής, τη γλώσσα και τη γνώση της ψυχολογίας των πολιορκημένων, γι' αυτό μπορεί και κάνει άνετα τις συναλλαγές του. Σε άλλες παραλλαγές είναι εξωμότης ή γενίτσαρος[15].

5. Η επιλογή της αμφίεσής του είναι ενδεικτική της εξυπνάδας του. Είναι γνωστό ότι το Τουρκόπουλο σε άλλες ελληνικές παραλλαγές φέρεται να μεταμφιέζεται σε γυναίκα έγκυο, επίτοκο, ενώ σε άλλες σε καλογεράκι.

13. Βλ. και: α) *Ν. Βασιλάκη*, ό.π., σ. 22: *«Τούρκοι του πουλεμούνε χρόνια δώδεκα».*
β) *Στ. Βαγγλή,* Δημοτικά τραγούδια της Χαλκιδικής, Θεσ/νίκη 1986, σ. 46: *«Τούρκοι το τριγυρίζουν χρόνους δώδεκα».*
γ) Ποντιακά Φύλλα, ό.π.: *«Τούρκος το τριγυρίζει χρόνους δώδεκα».*
δ) *Μ. Δ. Χαβιαρά*, ό.π. (παραλλαγή από Σύμη): *«κι άλλους δεκατεσσάρους οι Σαρακηνοί».*
14. Βλ. και: α) *Στ. Βαγγλή*, ό.π.: *«ένα μικρό Τουρκάκι».*
β) *Ι. Πέτση*, ό.π.: *«Μον' ένα μικρό Τουρκάκι».*
γ) *Ν. Βασιλάκη*, ό.π.: *«Μον' ένα μικρό Τουρκάκι».*
δ) *Κ. Σάθα*, ό.π.: *«Κι ένας μικρός Τουρκίτσης».*
ε) Ποντιακά Φύλλα, ό.π.: *«Κ' ένας μικρός Τουρκίτσος».*
15. Βλ. και: α) *Στ. Βαγγλή*, ό.π.: *«ρουμνιουγέννημα».*
β) *Ι. Πέτση*, ό.π.: *«ρουμνιουγύρισμα».*
γ) *Ν. Βασιλάκη*, ό.π.: *«ένας γενίτσαρος».*
δ) *Κ. Σάθα*, ό.π.: *«Ρωμνηογύριστος».*
ε) Ποντιακά Φύλλα, ό.π.: *«ρωμιογύριστος».*

Η παραλλαγή αυτή, καθώς και οι άλλες θασιακές, τις οποίες εξετάζουμε, έχουν υιοθετήσει την αμφίεσή του σε καλόγερο. Αυτό θεωρούμε ότι δεν είναι τυχαίο, αλλά σχετίζεται με την οικειότητα που είχε η Θάσος με τους καλόγερους των μετοχίων του Αγίου Όρους, τα οποία ήταν εικοσιοκτώ συνολικά[16].

Με την επιλογή της καλογερίστικης αμφίεσής του το Τουρκάκι στοχεύει:

α) στη θρησκευτική ευαισθησία και στην ευσέβεια των χριστιανών, η οποία γίνεται εντονότερη σε ώρες κρίσιμες όπως αυτήν της πολιορκίας.

β) στην ευσπλαχνία τους και στη λύπησή τους για το νεαρό, που εγκατέλειψε τα εγκόσμια κι έγινε καλογεράκι ταλαιπωρημένο, στερημένο και νηστικό.

γ) στην εμπιστοσύνη τους σε ένα μοναστηριακό πρόσωπο, που συγκεντρώνει τα παραπάνω γνωρίσματα, τα οποία μάλιστα κάνει ισχυρότερα με την επιτηδευμένη ικετευτική του συμπεριφορά και με την επιχειρηματολογία[17] του, που αποσείει κάθε υποψία για δολιότητα.

6) Η λέξη «ορπανός» (ορφανός) φαίνεται πως παίζει σημαντικό ρόλο στην ευαισθησία των Θασίων και γι' αυτό χρησιμοποιείται με επιτυχία, αφού προκαλεί τη λύπηση και πετυχαίνει το στόχο της. Η λέξη σημαίνει το βαριόμοιρο, τον κακότυχο.

7) *«Από γυαλένιο πύργο κόρη κρέμνιασε»*[18], προκειμένου να αποφύγει την ατίμωση. Η πράξη φαίνεται πολύ φυσική και δείχνει την αποφασιστικότητα της κόρης. Δεν αναφέρεται κανένας δισταγμός από την πλευρά της. Η περιγραφή πολύ λιτή, δωρική. Ένα μόνο ρήμα «κρέμνιασε» αποδίδει πολύ παραστατικά την ενέργεια της κόρης χωρίς άλλα συναισθηματικά στοιχεία.

8) Για το γυαλένιο πύργο[19], από τον οποίο πέφτει η κόρη, ο Ν. Πολίτης γράφει σχετικά: *«Και ο γυαλένιος πύργος, εν ω κατά τινας παραλλαγάς οικεί η κόρη (γυαλένιος πύργος εν τη Θασία παραλλαγή· εν άλλαις «είναι σ' τα γυαλιά»*[20]*) είναι συνήθης μυθολογική εικών»*[21].

16. *Ν. Μιχαλόπουλου,* Τα εξωκκλήσια της Θάσου έκφραση του θρησκευτικού συναισθήματος των κατοίκων, Β' Συμπόσιο Θασιακών Μελετών «Η Θάσος διά μέσου των αιώνων», Καβάλα 1996, τ. 9ος, σ. 326.

17. *Arn. Passow,* ό.π., σ. 363-364 και αυτόθι σ. 6.

18. Βλ. και: α) *Κ. Σάθα,* ό.π.: *«Από το παραθύριν κόρη εκρέμετο».*

β) Ποντιακά Φύλλα, ό.π.: *«Κι από το παραθύρ' η κορ' επήδησε».*

19. *Θ. Προδρόμου,* Passow, σ. 363 (παραλλαγή Σινασού): *«κι από γυαλένιο πύργο η κόρη κρέμνιασεν».*

20. α) *Στ. Βαγγλή,* ό.π., σ. 46: *«Μον' θέλου αυτήν την κόρη, πο 'χεις μες στα γυαλιά».*

β) *Β. Κυπαρίσση,* ό.π.: *«που 'νι στα γυαλιά».*

Ο Αστέριος Γούσιος όμως το 1894 αναφέρει *«υαλωτάς οικίας»*[22], στις οποίες κατοικούσαν οι κάτοικοι της περιοχής Παγγαίου και συγκεκριμένα της πόλης των Σερρών. Σε δημοτικό τραγούδι του Ποδοχωρίου Καβάλας, που καταγράψαμε (πρώτη καταγραφή) το 1987, γίνεται επίσης λόγος για *«γυαλένιου ουντά»*[23].

9) Η κόρη *«ουδέ σε πέτρα δώκε ουδέ σε μάρμαρο»*[24]. Υπάρχουν και παραλλαγές, όπου στη θέση της λέξης «μάρμαρο» βρίσκουμε τη λέξη *«κλαδί»*[25]. Η θασιακή παραλλαγή, όπως ήταν φυσικό, χρησιμοποίησε τη λέξη μάρμαρο, μια και το νησί είναι γεμάτο απ' αυτό.

10. Η κόρη έπεσε «σ'αγοραγκάλαις»[26], όπου και ψυχομάχησε. Παρά το γεγονός ότι η κόρη δεν έπεσε σε σκληρό υλικό, πέτρα, μάρμαρο, αλλά σε ανθρώπινα χέρια, ξεψύχησε. Το φαινόμενο εξηγείται από το ότι τα χέρια ήταν σκληρά, εχθρικά, τουρκικά.

Δεν είναι τυχαία, νομίζουμε, η σύγκριση που γίνεται έμμεσα σχετικά με τη σκληράδα ανάμεσα στην πέτρα και το μάρμαρο από τη μια και την «τούρκικη αγκάλη» από την άλλη. Δείχνει πόσο πιο θανάσιμα σκληρά είναι του Τούρκου τα χέρια. Δηλωτικό της αγριότητας και της ωμότητας, της τουρκικής καταπίεσης στα χρόνια της Τουρκοκρατίας.

Το ρήμα «ψυχομάχησε»[27] δείχνει δράση ακόμα και την τελευταία στιγ-

γ) *Arn. Passow,* ό.π., σ. 363-364.

δ) *Θ. Προδρόμου,* Passow, σ. 363, (παραλλαγή Σινασού): *«μόνε την κόρη θέλω, που 'ναι στα γυαλιά».*

21. *Ν. Πολίτη,* ό.π., σ. 727.

22. *Αστ. Γούσιου,* Η κατά το Παγγαίον χώρα, Λειψία 1894. Τα τραγούδια της πατρίδος μου, Αθήνα 1901. Θεσ/νίκη 1999, σ. 29.

23. Βλ. *Α. Κιουρτσή-Μιχαλοπούλου,* Ο καπετάν Τσάρας και η δράση του στην περιοχή του Παγγαίου (1905-1908), Β' Τοπικό Συμπόσιο «Η Καβάλα και η περιοχή της», Α' Καβάλα 1987, σ. 221.

24. Βλ. και: α) *Κ. Σάθα,* ό.π., (παραλλαγή Τραπεζούντας): *«ουδέ πέτραν εδώκεν κη ουδέ μάρμαρον».*

β) *Μ. Χαβιαρά,* ό.π., (παραλλαγή Σύμης): *«ουδέ σε πέτρα γέρνει, ουδέ σε μάρμαρο».*

25. *Β. Κυπαρίσση,* ό.π.: *«ούδι σι πέτρα πέφτει, ούδι σι κλαδί».*

26. α) *Ν. Πολίτη,* ό.π.: *«Και εν τη Θασία παραλλαγή η κόρη κρημνισθείσα πίπτει εις αγόρου αγκάλας».*

β) *Β. Κυπαρίσση,* ό.π.: *«Μόνου σι Τούρκου χέρια κι ψυχουμαχεί».*

γ) *Κ. Σάθα,* ό.π., (παραλλαγή Τραπεζούντας): *«σ' παλληκαριού αγκάλην ψυχομάχυνεν».*

δ) Ποντιακά Φύλλα, ό.π.: *«σε παλληκάρ' αγκάλιας ψυχομάχησε».*

ε) *Μ. Χαβιαρά,* ό.π., (παραλλαγή Σύμης): *«Σ' αγούρου αγκάλη γέρνει και ψυχομαχεί».*

27. Βλ. και: α) *Β. Κυπαρίσση,* ό.π.: *«κι ψυχουμαχεί».*

μή της ζωής του ανθρώπου. Δείχνει τη μάχη της ψυχής με το θάνατο. Σε μια άγονη περιοχή, εκτεθειμένη στις συχνές επιδρομές των πειρατών και των κάθε λογής εχθρών, οι Θάσιοι είχαν μάθει να αγωνίζονται σκληρά καθημερινά, μέχρι την τελευταία στιγμή της ζωής τους, για να επιβιώσουν. Δε θα μπορούσε, νομίζουμε, να χρησιμοποιηθεί άλλο ρήμα που να ταιριάζει περισσότερο στην ιδιοσυγκρασία τους.

11. Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι τρεις τελευταίοι στίχοι, τους οποίους δε βρήκαμε σε άλλες παραλλαγές. Σ' αυτούς το Τουρκάκι απευθύνεται στον πύργο, τον οποίο αποκαλεί «φονιά»[28], γιατί του σκότωσε την αγαπημένη του και απειλεί να τον εκδικηθεί, να τον ξεθεμελιώσει *«με ασημένια φκιάργια και μ' αργυρά τσαπιά»*.

12. Η γλώσσα είναι κατανοητή, με ελάχιστες λέξεις και τύπους θασιακού ιδιώματος, όπως: μπουρπάτησα, δεκατεσσάρους, ορπανός, ωστάν (ωσότου), δώκε, κρέμνιασε, θεμελιού. Προσέχουμε επίσης την προφορά του ο σε ου, π.χ. ουριάς, αγαπού, του ε σε η, π.χ. φόρησε. Είναι στοιχεία που δείχνουν την προσαρμογή του τραγουδιού στο ντόπιο γλωσσικό ιδίωμα.

13. Το μέτρο είναι ιαμβικός 12σύλλαβος.

Β. Καταγραφή Kind

CCCCLXXXV.
Η ΩΡΑΙΑ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ.
Kind Neugr. Poes. 6. Anth. 30.

Ὅσα καστριὰ κι' ἂν εἶδα κι' ὅσα λόγιασα,
Σὰν τῆς Ὡριᾶς τὸ κάστρο δὲν ἐλόγιασα.
Σαράντα πύργους ἔχει, ὅλο μάλαγμα,
Κι' ἄλλους σαράντα πέντε γιὰ τὸν πόλεμο.
Τοῦρκος τὸ πολεμάει χρόνους δώδεκα,
Δ' ἐμπόρει νὰ τὸ πάρῃ τ' Ὡραιόκαστρο.
Ἕνας κακὸς Τουρκάκης, ἕνας κόνιαρος,
Πάγει στὸν βασιλέα καὶ τὸν προσκυνάει·

β) *Κ. Σάθα,* ό.π.: *«ψυχομάχηνεν».*
γ) Ποντιακά Φύλλα, ό.π.: *«ψυχομάχησε».*
δ) *Μ. Χαβιαρά,* ό.π., (παραλλαγή Σύμης): *«και ψυχομαχεί».*
ε) *Μιχ. Περάνθη,* Μεγάλη Ελληνική Ποιητική Ανθολογία, Αθήναι 1954, τ. Γ', σ. 581: *«Ο Διγενής ψυχομαχεί».*

28. Βλ. *Γ. Παπαευστρατίου,* ό.π., σ. 127: «του Φονιά η Πλάκα» στον κόλπο της Αλυκής και ο «Κάβος του Φονιά» στον κόλπο των Κοινύρων.

«᾿Αφέντη βασιλέα τεῖν᾿ τὸ τάγμα σου;» —
«Χίλια φλωριὰ σὲ δίνω κι᾿ ἄλογο καλό,
Καὶ δυὸ σπαθιὰ ᾿σημένια γιὰ τὸν πόλεμο.» —
«Οὐδὲ τ᾿ ἄσπρα σου θέλω οὐδὲ τὰ φλωριὰ
Οὐδὲ καὶ τ᾿ ἄλογό σου κι᾿ οὐδὲ τὰ σπαθιά·
Μόνε τὴν κόρη θέλω, ποὖναι ςτὰ γυαλιά.» —
«῾Ωσὰν τὸ κάστρο πάρῃς, χάρισμα κι᾿ αὐτή.» —
Καλογεράκ᾿ ἐγίνη, ῥάσα φόρεσε,
Πάγει ςτὴν πόρταν, κλαίει, πέφτει, προσκυνάει,
Κλαίει καὶ γονατίζει καὶ παρακαλάει·
«῎Ανοιξ᾿, ἄνοιξε πόρτα, πόρτα τῆς ῾Ωριᾶς,
Πόρτα τῆς μαυρομμάτας τῆς βασίλισσας.» —
«Σὺ εἶσ᾿ ἕνας Τουρκάκης, ἕνας κόνιαρος·
Φεύγα, καὶ σὲ σκοτώνουν, φεύγα, σὲ κρεμνοῦν.» —
«Μὰ τὸν σταυρὸν κυρά μου, μὰ τὴν Παναγιάν,
Οὐδὲ Τουρκάκης εἶμαι οὐδὲ κόνιαρος·
Εἶμαι καλογεράκης ἀπ᾿ ἀσκηταριό.
Τῆς πείνας ἀποθαίνω καὶ λυπήσου με.» —
«Γιὰ δότε τον ψωμάκι· κι᾿ ἅ με ςτὸ καλό.» —
«Κυρὰ ςτὴν ἐκκλησίαν νὰ προσευχηθῶ.
῎Ανοιξ᾿, ἄνοιξε πόρτα, πόρτα τῆς ῾Ωριᾶς,
Πόρτα τῆς μαυρομμάτας τῆς βασίλισσας.» —
«Τὰ ῥίξετε τοὺς γάντσους, νὰ τὸν πάρητε.» —
«Γιά, ῥάσα μ᾿ εἶναι σάπια καὶ ξεσχίζονται.» —
«Γιὰ ῥίξετε τὸν σάκο, νὰ τὸν πάρητε.» —
«῞Α μὴ κυρὰ τὸν σάκο, κι᾿ ἀντραλίζομαι.» —
῾Η πόρτα μισανοίγει· γέμισ᾿ ἡ αὐλή·
῎Αλλοι ςτ᾿ ἄσπρα χυθῆκαν κι᾿ ἄλλοι ςτὰ φλωριά,
Κι᾿ αὐτὸς μέσα ςτὴν κόρην, ποὖναι ςτὰ γυαλιά,
Κ᾿ ἡ κόρη σὰν τὸν εἶδε, πέσε ςτὸν γιαλό.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η παραλλαγή, την οποία κατέγραψε ο Kind, είναι πολύστιχη. Την αποτελούν τριανταοχτώ στίχοι.

2. Το κάστρο της Ωριάς ξεπερνάει όχι μόνο τα κάστρα που είδε αλλά και που έβαλε στο νου του, που θυμάται ή και που φαντάστηκε ο αφηγητής. *«Σαν της Ωριάς το κάστρο δεν ελόγιασα»*, λέει.

Δε γίνεται αναλυτική περιγραφή του κάστρου. Αναφέρεται μόνο το πιο εντυπωσιακό του στοιχείο:

«Σαράντα πύργους έχει όλο μάλαγμα,
κι άλλους σαρανταπέντε για τον πόλεμο».

Πρόκειται δηλαδή για κάστρο ισχυρό και πλούσιο. Τα λόγια του επιβεβαιώνονται και με την πολύχρονη αντοχή του στην τουρκική πολιορκία:

«Τούρκος το πολεμάει χρόνους δώδεκα[29]
δ' εμπόρει να το πάρη τ' Ωραιόκαστρο».

3. Το αδιέξοδο της πολιορκίας οδηγεί στο δόλο. Ο δράστης είναι «ένας κακός Τουρκάκης, ένας κόνιαρος». Οι λέξεις αυτές είναι πιο ήπιες από τις αντίστοιχες λέξεις άλλων παραλλαγών[30]. Για τους Θάσιους της συγκεκριμένης περιοχής, όπου έγινε η καταγραφή, φαίνεται πως δεν είναι όλοι οι Τούρκοι κακοί και πως ορισμένοι μόνο είναι ιδιαίτερα κακοί και φανατισμένοι, όπως οι Κόνιαροι, εποικισμένοι στη Μακεδονία και Θράκη μετά την άλωση της Πόλης, πιθανόν από την περιοχή του Ικονίου.

4. Σχετικά με την επιλογή του πρωταγωνιστή, καθώς και την επιλογή της μεταμφίεσης βλέπε παραλλαγή Conze, σ. 2, παρατήρηση 4.

5. Ένα σημαντικό στοιχείο που έχει η παραλλαγή Kind είναι ο διάλογος[31] ανάμεσα στο Τουρκόπουλο και τον «αφέντη» της περιοχής του, όπου διαπραγματεύεται την αμοιβή που θα πάρει ύστερα από την άλωση του κάστρου. Τόσο αυτός ο διάλογος όσο και ο άλλος διάλογος[32] που ακολουθεί ανάμεσα στο Τουρκάκι και στην Ωριά ζωντανεύουν το τραγούδι και το δραματοποιούν.

6. Η προσφώνηση του Τουρκόπουλου *«αφέντη βασιλέα»* είναι διαφορετική σε άλλες παραλλαγές[33]. Ο μελετητής θα πρέπει να ζητήσει τις διαφορε-

29. Βλ. και σ. 3, υποσημείωση 13.
30. α) *Α. Conze*, ό.π.: *«Μον' 'να σκυλί Τουρκάκι».*
β) *Στ. Βαγγλή*, ό.π.: *«Ένα μικρό Τουρκάκι, διαβουλότουρκου».*
γ) *Β. Κυπαρίσση*, ό.π.: *«Τουρκάκι, βρε παλιότουρκι».*
31. Βλ. και: α) *Στ. Βαγγλή*, ό.π.
β) *Ι. Πέτση*, ό.π.
γ) *Β. Κυπαρίσση*, ό.π.
δ) *Ν. Βασιλάκη*, ό.π.
ε) *Μ. Χαβιαρά*, ό.π.
32. Βλ. και: α) *Ι. Πέτση*, ό.π.
β) *Β. Κυπαρίσση*, ό.π.
γ) *Ν. Βασιλάκη*, ό.π.
δ) *Μ. Χαβιαρά*, ό.π.
33. Βλ. και: α) *Στ. Βαγγλή*, ό.π.: *«αφέντη βασιλιά κι πουλιχρουνιμένι».*

τικές χρονικές και ιστορικές καταστάσεις στο νησί, που διαφοροποιούν αυτό το σημείο των παραλλαγών.

7. Κίνητρο μοναδικό για την εκπόρθηση του κάστρου από το Τουρκόπουλο είναι η αγάπη του για την Ωριά. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο αποποιείται όλες τις άλλες δελεαστικές προτάσεις που του κάνει ο αφέντης. Αυτό επιβεβαιώνεται και από το ότι με την άλωση του κάστρου, ενώ οι άλλοι *«στ' άσπρα χυθήκαν»* και *«στα φλωριά»*, *«αυτός μέσα στην κόρην, πούναι στα γυαλιά»*[34].

8. Η «Ωριά» στην παραλλαγή αυτήν είναι και η «μαυρομμάτα βασίλισσα»[35].

9. Σταματούμε στον τελευταίο στίχο της παραλλαγής: *«Κι η κόρη σαν τον είδε, πέσε στο γυαλό»*. Η πτώση της κόρης στο γυαλό δεν αφήνει καμιά αμφιβολία για το ότι το κάστρο είναι παραθαλάσσιο.

10. Η γλώσσα είναι κατανοητή, με ελάχιστες λέξεις θασιακού ιδιώματος, όπως: καστριά, μάλαγμα, τάγμα(= τάμα), μόνε, αντραλίζομαι.

11. Το μέτρο είναι ιαμβικός 12σύλλαβος.

Γ. Παραλλαγή Π. Αξιώτη

Ὅσα Κάστρα κι' ἂν εἶδα
Σὰν τῆς Θάσου δὲν εἶδα.
Τὸ Κάστρο τὸ τρανό,
Μὲ ἀσημένιες πόρτες
Καὶ ἀργυρᾶ κλειδιά.
Οἱ Τοῦρκοι τὸ τριγύριζαν
Χρόνια καὶ χρόνια δώδεκα
κι' ἀπάν' στὰ δεκατρία
Οἱ Τοῦρκοι τὸ πατήσανε.
— Ρίξε Βασίλισσά μου τὰ κλειδιὰ
Καὶ ἦρτε ὁ καλός σου

β) *Ι. Πέτση*, ό.π.: *«Αφέντη βασιλέα και πολύχρονε»*.

γ) *Ν. Βασιλάκη*, ό.π.: *«Αφέντη βασιλέα και βεζίρ πασά»*.

δ) *Β. Κυπαρίσση*, ό.π.: «*Αφέντη μ'*, βασιλιά μου, κι Σουλτάν πασά».

ε) *Μ. Χαβιαρά*, ό.π., (παραλλαγή Σύμης): *«Αφέντη μ' αμιρά μου και σουλτάνε μου»*.

34. Βλ. σ. 4, παρατήρηση 8, υποσημείωση 20.

35. α) *Ι. Πέτση*, ό.π.: *«Ακούει η βασιλοπούλα»*.

β) *Β. Κυπαρίσση*, ό.π.: *«Κάστρου της μαυρουμάτας, της βασίλισσας»* και *«πόρτα της μαυρουμάτας»*.

Ὁ μέγας Ἄρχοντάς σου.
Κι᾽ ἀκούστηκε φωνή:
— Μή ρίχνεις θυγατέρα μου,
Ἡ Μάνα της φωνάζει,
Μὴ ρίχνεις τὰ κλειδιὰ
Καὶ γιόμισε ὁ Πύργος
Ἀπὸ παντοῦ Τουρκιά.

Ὅσο ν᾽ ἀνοίξ᾽ ἡ πόρτα
Χίλιοι ἐμπῆκαν
Κι᾽ ὅσο νὰ καλανοίξη
ἄλλες χιλιάδες μπῆκαν.
Ἕνα μικρὸ Τουρκόπουλο
Τὴν εἶδε τὴν ἀγάπησε
Καὶ φόρεσε τὰ ράσα,
Τὸν Πύργο τριγυρίζει
Καὶ τραγουδάει καὶ λέγει:

— Ἂν δὲν σὲ ρίξω κάτω
Πύργο μου φονιᾶ
Μὲ ἀσημένια φκιάρια
Καὶ μ᾽ ἀργυρᾶ τσαπιά,
Γιὰ νὰ σὲ κάμω δρόμο,
Δρομάκι καὶ δρομί,
Νὰ σὲ τσαλαπατᾶνε
Οἱ Τοῦρκοι κι᾽ οἱ Ρωμιοί!

Σὰν τἄκουσ᾽ ἡ Βασίλισσα
Γκρεμνάει ἀπ᾽ τὸ παράθυρο
Στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Διάκου.
Οὔτε σὲ πέτρα ἔπεσε,
Μὰ οὔτε καὶ σὲ μάρμαρο.
Σὲ τούρκικη ἀγκάλη ἔπεσε
Κι᾽ ἐκεῖ λιγοθυμάει.

* * *

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Στην αρχή της παραλλαγής αναφέρεται ξεκάθαρα το κάστρο ως κάστρο της Θάσου και όχι της Ωριάς.

2. Εδώ δε γίνεται λόγος για «Ωριά» αλλά για «βασίλισσα».

3. Το κάστρο χαρακτηρίζεται «τρανό» χωρίς να δίνονται άλλες διαστάσεις.

4. Είναι πλούσιο το κάστρο *«με ασημένες πόρτες*[36] *και αργυρά κλειδιά»*.

5. Ξενίζει ο χαρακτηρισμός που κάνει για τον εαυτό του, το πρόσωπο που επιχειρεί δόλια την εκπόρθηση του κάστρου: *«Και ήρτε ο καλός σου, ο μέγας 'Αρχοντάς σου»*.

6. 'Αλλη ιδιαιτερότητα της παραλλαγής είναι το ότι παρεμβαίνει η μάνα για να εμποδίσει τη βασίλισσα να ρίξει τα κλειδιά.

7. Το Τουρκάκι σ' αυτήν την παραλλαγή *«τον Πύργο τριγυρίζει και τραγουδάει και λέγει»* απειλητικά ότι θα ξεθεμελιώσει τον πύργο.

8. Η βασίλισσα *«γκρεμνάει απ' το παράθυρο»*, όταν ακούει αυτήν την απειλή.

9. Η βασίλισσα πέφτει *«στην αγκαλιά του Διάκου ... Σε τούρκικη αγκάλη»*[37] και *«λιγοθυμάει»*[38]. Αξιοπρόσεκτη η διαφορά του «λιγοθυμάει» από άλλα ρήματα αντίστοιχα άλλων παραλλαγών.

10. Η γλώσσα είναι κατανοητή και έχει λίγες μόνο λέξεις θασιακού ιδιώματος, όπως: ασημένες, ήρτε, γιόμισε, γκρεμνάει.

11. Το μέτρο δεν είναι στρωτό.

Δ. Οι τρεις θασιακές παραλλαγές και η σχέση μεταξύ τους

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Από τις τρεις παραλλαγές η πιο εκτενής είναι η παραλλαγή της καταγραφής του Kind, η οποία είναι και η πιο ολοκληρωμένη. 'Εχει σαφή δομή, αλληλουχία στα νοήματα και στην εξέλιξη της δράσης, χωρίς να αφήνει κενά. Οι διάλογοι ζωντανεύουν το κείμενο και το δραματοποιούν.

2. Η παραλλαγή της καταγραφής του Conze είναι λιτή και η δράση εξελίσσεται μέσα σ' αυτήν γρήγορα. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι είναι περί-

36. Βλ. και: α) Ποντιακά φύλλα, ό.π.: *«Σεράντα πόρτας είχε κι όλα σίδερα / και του γιαλού η πόρταν ασ' σο μάλαμα»*.
β) *Μ. Χαβιαρά*, ό.π., (παραλλαγή Σύμης): *«με πόρτες μαρμαρένιες, μ' αργυρά κλειδιά»*.
γ) *Τριανταφυλλίδη*, Οι φυγάδες, Αθήναι 1870, σ. 30, (παραλλαγή Τραπεζούντας): *«Σαράντα πόρτες είχε, κι όλες χάλκινες / κι ένα μικρό πορτόπλο διπλοχάλκινο»*.

37. Βλ. και σ. 5, παρατήρηση 10 και υποσημείωση 26.

38. Βλ. και σ. 5, παρατήρηση 10 και υποσημείωση 27.

ληψη της παραλλαγής του Kind (38 οι στίχοι της παραλλαγής του Kind, 15 οι στίχοι της παραλλαγής του Conze.

Λείπουν κάποιοι ενδιάμεσοι συνδετικοί στίχοι, αλλά αυτό δεν εμποδίζει την κατανόηση του νοήματος. Δε γνωρίζουμε αν οι στίχοι υπήρχαν από την πρώτη αρχή της δημιουργίας της παραλλαγής και με τον καιρό ξεχάστηκαν ή αν δε δημιουργήθηκαν ποτέ. Ωστόσο η παραλλαγή είναι ιδιαίτερα σημαντική για το «τσάκισμα» που διασώζει, καθώς και για τους τρεις τελευταίους στίχους της.

3. Η παραλλαγή Αξιώτη υστερεί σε σχέση με τις άλλες παραλλαγές ως προς τη δομή και την αλληλουχία των νοημάτων. Το πιθανότερο είναι ότι το άτομο που την τραγούδησε δεν την θυμόταν καλά, αλλά μέσα στο νου του υπήρχε συγκεχυμένο το τραγούδι ή ήταν άτομο μεγάλης ηλικίας με προβλήματα μνήμης.

Θέση μας είναι ότι η παραλλαγή είναι αμφισβητήσιμη, γι' αυτό και δεν επιμείναμε στην εξέτασή της.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Οι παραλλαγές της Θάσου παρουσιάζουν ενδιαφέρον, γιατί ρίχνουν φως σε πολιτιστικά δεδομένα του νησιού, αν και αυτά πολλές φορές είναι συμβατικά.

2. Είναι ενδεικτικές της επικοινωνίας του νησιού με άλλες περιοχές της Ελλάδας, από τις οποίες έπαιρναν, όπως άλλωστε και έδιναν, πολιτισμικά στοιχεία, τα οποία προσάρμοζαν στις ντόπιες καταστάσεις και ανάγκες.

Αυτό ακριβώς το γεγονός οδηγεί στη σκέψη ότι υπήρχε οικονομική ανάπτυξη στη Θάσο στη συγκεκριμένη εποχή (15ος και 16ος αιώνας), πράγμα που επιβεβαιώνεται και από την ιστορία του νησιού[39].

«Ευρωπαίοι περιηγητές, γράφει ο Κ. Βακαλόπουλος, *μνημονεύουν την ύπαρξη χρυσού και αργύρου στη Θάσο, που εξάγονταν από λατομεία ωραιότατου μαρμάρου».* Η ύπαρξη εξάλλου άφθονου μάρμαρου στο νησί φαίνεται και από το ότι στις θασιακές παραλλαγές η λέξη μάρμαρο αντικαθιστά τις λέξεις «κλαδί» και «κλαριά» άλλων παραλλαγών.

3. Τα κάστρα και των τριών παραλλαγών ήταν ισχυρά και μεγάλα, αλλά καμία από τις παραλλαγές δε συμφωνεί απόλυτα με την περιγραφή και

39. α) *Π. Αξιώτη,* ό.π., σ. 70-71.
β) *Α. Βακαλοπούλου,* Ιστορία της Θάσου (1453-1912), έκδ. ΕΜΣ, Θεσ/νίκη 1984.
γ) *Κ. Βακαλόπουλου,* ό.π., σ. 94.

τις διαστάσεις του κάστρου της Ωριάς των άλλων παραλλαγών, ώστε δε θα ήταν δυνατόν να ταυτιστούν τα κάστρα και να τραγουδηθούν με τον ίδιο ακριβώς τρόπο.

4. Κυρίαρχη μορφή σε όλες τις παραλλαγές είναι η κόρη που υπερασπίζεται το κάστρο.

α) Είναι όμορφη τόσο, ώστε το κάστρο παίρνει το όνομά του από την ομορφιά της. Οι Θάσιοι είναι εύλογο στο πρόσωπο της Ωριάς του κάστρου να είδαν τη γυναίκα του νησιού τους, που αντιστάθηκε παλικαρίσια στις διάφορες εχθρικές επιδρομές και δε δίστασε, πολλές φορές, να γκρεμισθεί από βράχια, για να μην πιαστεί ζωντανή στα χέρια αυτών που την καταδίωκαν. Είναι γυναίκα όμορφη «Ωριά», καλοφτιαγμένη, υψηλή, λυγερή, μελαχροινή, με μαύρα μάτια τις περισσότερες φορές.

β) Η πολύχρονη μάταιη πολιορκία δείχνει τη συνετή άμυνα της κόρης. Άλλωστε η σύνεσή της παρατηρείται μέχρι τέλους σε όλες τις θασιακές παραλλαγές. Δεν είναι αυτή που δίνει διαταγή να ανοίξουν την πόρτα. Το ρήμα στη φράση *«ωστάν ανοίξ' η πόρτα»* και στις άλλες παρόμοιες φράσεις είναι παθητικής διάθεσης, ώστε παραμένει άγνωστο το πρόσωπο που την ανοίγει[40]. Άλλωστε στην προκειμένη περίπτωση σημασία έχει το άνοιγμα της πόρτας και όχι το πρόσωπο.

γ) Η υπεροχή της κόρης ορίζεται με την τελική της απόφαση να αυτοκτονήσει παρά να πέσει στα χέρια του κατακτητή. Το τραγικό της τέλος, κοινή λύση της τραγωδίας σε όλες τις παραλλαγές, δείχνει το ασυμβίβαστο της κόρης και την ανεβάζει στη σφαίρα της ηθικής υπεροχής και του ηρωισμού, στη σφαίρα των ηρωίδων της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας.

Έτσι φτάνει στο τέλος της η τραγωδία «το Κάστρο της Ωριάς» *«δι' ελέου και φόβου περαίνουσα την των τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν»*.

Στη μορφή της Ωριάς προσωποποιούνται οι πολύχρονοι μέχρις αυτοθυσίας αγώνες του Ελληνισμού με τους ξένους κατακτητές και το ασυμβίβαστο των αγώνων αυτών. Εξάλλου σε όλες τις παραλλαγές είναι άπειροι οι πολιορκητές, όπως ακριβώς πάντα οι εχθροί της Ελλάδας.

5. Σήμερα, ύστερα από τόσα πολλά χρόνια από την πρώτη καταγραφή των παραλλαγών, όταν οι παραλλαγές αυτές έχουν εντελώς ξεχαστεί στο νησί και δεν υπάρχει ούτε ένας που να θυμάται αυτά τα τραγούδια, είναι παράτολμο, νομίζουμε, να επιχειρήσει ο μελετητής να εντοπίσει τα κάστρα, στα οποία αναφέρονται οι παραλλαγές. Ήδη ο Ν. Πολίτης[41] το 1904 γράφει σχε-

40. Σε άλλες παραλλαγές φαίνεται ότι η Ωριά ξεγελάστηκε και άνοιξε την πόρτα, όπως π.χ. στην παραλλαγή των Βραστών Χαλκιδικής (Βλ. *Κυπαρίσση*, ό.π.).

41. *Ν. Πολίτη*, ό.π., σ. 717, σημ. αρ. 85-88.

τικά με τις παραλλαγές ότι είναι «*άνευ δηλώσεως του τόπου όπου επιχωριάζουσι παρά Passow Carm. Popul. σ.* 363 *αρ.* 485». Ο Π. Αξιώτης[42] γράφει ότι η παραλλαγή που κατέγραψε αναφέρεται στο Βρυόκαστρο[43], που βρίσκεται στο ακρωτήρι απέναντι από το νησί της Θασοπούλας. Σήμερα σώζονται μόνο τα ερείπιά του. Από όσο είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε δεν υπάρχει σχετική έρευνα και μελέτη. Ίσως η πληροφορία του Αξιώτη να προέρχεται από ηλικιωμένους της εποχής του. Πάντως η παραλλαγή του δε μιλάει καθόλου για θάλασσα. Μήπως το κάστρο ήταν στο εσωτερικό του νησιού; Αν έτσι έχει το πράγμα, το πιθανότερο είναι να αναφέρεται στο κάστρο του χωριού που λεγόταν Κάστρο και που σήμερα είναι ακατοίκητο. Λέγεται ότι το όνομά του το είχε πάρει από το μεγάλο κάστρο, που κάποτε ήταν κτισμένο εκεί[44].

Και η παραλλαγή του Kind δεν ξέρουμε σε ποιο κάστρο αναφέρεται. Θα μπορούσαμε ίσως με κάποια επιφύλαξη να πούμε ότι αναφέρεται στο Βρυόκαστρο για τους εξής λόγους:

α) Η παραλλαγή είναι η πληρέστερη από τις άλλες θασιακές. Αυτό σημαίνει ότι δεν αλλοιώθηκε πολύ κατά τη μεταφορά της από τον τόπο της στον πρώτο θασιακό χώρο, ο οποίος φυσιολογικά είναι λιμάνι, όπου αράζουν τα πλοία, μόλις φτάσουν στο νησί.

β) Το Βρυόκαστρο είναι παραθαλάσσιο, όπως και το κάστρο της Ωριάς της παραλλαγής του Kind. Αυτό φαίνεται στον τελευταίο στίχο: «*Κ'η κόρη σαν τον είδε, πέσε στον γυαλό*».

γ) Η παραλλαγή κάνει λόγο για την ύπαρξη πολλών πύργων σε ένα κάστρο. Ο αρχαιολόγος Δ. Λαζαρίδης[45] κάνει επίσης λόγο για την ύπαρξη στην περιοχή «οχυρού περιβόλου» που τον προστάτευαν περισσότεροι από δώδεκα πύργοι και που το μήκος του είναι τέσσερα περίπου χιλιόμετρα. Πρόκειται δηλαδή για ένα κάστρο πολύ μεγάλο.

δ) Ο Π. Αξιώτης επίσης γράφει ότι «*από ένα μικρό μέρος του τείχους και από μια ωραία και επιβλητική πύλη, με θαυμάσια μάρμαρα εξαιρετικής*

42. *Π. Αξιώτη*, ό.π., σ. 158.

43. *Ν. Πολίτη*, ό.π., σ. 720, σημ. 3: «*Η ονομασία Βριόκαστρο ή Οβραιόκαστρο, κοινή εις πολλά έρημα φρούρια, δεν προήλθεν εκ παραφθοράς του Ωραιόκαστρο, ουδ' έχει την έννοιαν ότι ανήκον ποτε ταύτα εις Εβραίους· αλλ' αναφέρεται εις την πενιχράν και ευτελή κατάστασιν αυτού, ενώ πιστεύεται ότι περικλείουσι θησαυρούς. Παρομοιάζονται δηλονότι προς φιλάργυρον Εβραίον*». Ωστόσο υπάρχουν και άλλες απόψεις σχετικά με αυτή την ονομασία.

44. α) *Π. Αξιώτη*, ό.π., σ. 200.
β) *Κ. Βακαλόπουλου*, ό.π., σ. 94.

45. *Δ. Λαζαρίδη*, ό.π., σ. 29.

τέχνης, μπορούμε να μαντεύσουμε το υπόλοιπο τείχος της, που ήταν με φροντίδα κατασκευασμένο και που ασφαλώς θα είδε εχθρικές εφόδους και ηρωικές υπερασπίσεις των αμυνομένων»[46].

Τέλος, σχετικά με την παραλλαγή του Conze πιθανολογούμε ότι θα πρέπει να αναφέρεται σε κάστρο εσωτερικού χώρου του νησιού, με περισσότερες πιθανότητες στο κάστρο του χωριού Κάστρο, μια και δε γίνεται ούτε σ' αυτήν λόγος για «γυαλό».

Αυτό το θέμα όμως ίσως θα μπορούσε να είναι το θέμα μιας άλλης έρευνας.

46. *Π. Αξιώτης,* ό.π., σ. 70-71.